

Hleba i igara, samo bez

hleba

Autor: Saša Perić

Izvor: <http://www.danas.rs> - 7.3.2017.-

Izuzetno visok stepen nezaposlenosti doveo je do toga da je u okviru većine profesija broj ljudi koji traže posao daleko veći od broja slobodnih radnih mesta. Za određeni deo programera ili visoko kvalifikovanih stručnjaka iz tehničkih oblasti traženje posla nije toliko problematično zato što postoji tražnja za takvim kadrovima, ali oni predstavljaju samo jedan mali procenat radne snage, dok je većina ostalih osuđena na slanje desetina i desetina aplikacija na koje najčešće ne dobijaju nikakav odgovor, na obijanje pragova različitih kompanija i prijavljivanje na konkurse koji su vrlo često raspisani za već unapred poznate kandidate, čak i onda kada se javno objavljuju. Za poslove za koje nije potrebna neka posebna kvalifikacija, kao što su vozači, čuvari ili prodavci, nije retkost da se prijavi više desetina kandidata za jedno radno mesto, a jedini poslovi koji mogu da se dobiju lako, bez obzira na obrazovanje i iskustvo, jesu oni u telemarketingu, kao i poslovi promocije i prodaje od vrata do vrata ili na ulici, pri čemu zaradu ovde najčešće čini isključivo procenat od prodatih proizvoda ili usluga. Nezaposleni mogu da očekuju vrlo malo pomoći od Nacionalne službe za zapošljavanje (u kojoj nije retkost da se ljudima sa završena dva fakulteta ili sa doktorskim diplomama umesto potencijalnog zaposlenja nudi prekvalifikacija), tako da bi ovoj instituciji mnogo više odgovarao naziv Nacionalna služba za evidenciju nezaposlenih. Nezaposleni su suočeni sa veoma ograničenim izborom prilikom traženja posla i većina prilikom pregledanja različitih konkursa shvata da su ili premladi, ili prestari, ili bez dovoljno iskustva, ili sa previše iskustva, ili previše obrazovani, ili nedovoljno obrazovani, ili sa previše

specijalizovanim kvalifikacijama, ili sa nedovoljno specijalizovanim kvalifikacijama, ili da prosto nisu spremni da mesecima volontiraju ili stažiraju gotovo bez bilo kakve novčane naknade. S obzirom na ovakvu situaciju većina ljudi je primorana da prihvati bilo kakav posao koji može da pronađe, vodeći se filozofijom: „Daj šta daš, bitno je da se radi“. Sve više postaje pravi luksuz razmišljanje o tome koliko je plata manja od minimalne potrošačke korpe u Srbiji, da li će iz nje moći da se plate svi mesečni računi, koliko će posao zahtevati prekovremenog neplaćanog rada i slično.

Ono što još više zabrinjava od same ove situacije jeste to što se o njoj u medijima gotovo i ne priča, a što se političke stranke problemima nezaposlenih, radnika ili penzionera bave isključivo demagoški, pa čak i tako uglavnom samo pred izbore. Nedavno je tako u jednoj skandaloznoj izjavi premijer Vučić, govoreći o dualnom obrazovanju rekao da se „kod nas pojavila filozofija diplome i čekanja da država obezbedi posao, a izgubila filozofija rada“, kritikujući mlade u Srbiji koji „gluvare“ u dvadesetpetoj godini i koji počinju da rade u proseku sa trideset godina, poredeći potom Švajcarsku u kojoj se mladi osamostaljuju sa devetnaest godina sa Srbijom u kojoj ljudi žive sa roditeljima do četrdesete godine i čekaju da im država pronađe posao. Ovako šokantna izjava pokazuje ne samo da premijer ne poznaje nikoga ko se skoro našao u situaciji da traži posao u Srbiji, već i da ne razume baš najbolje smisao funkcije na kojoj se nalazi. Jedan od osnovnih zadataka vlade bi trebalo upravo da bude smanjanje nezaposlenosti i regulisanje privrede na način koji neće donositi korist isključivo velikim kompanijama i političko-ekonomskoj eliti, već svim građanima zemlje, a državne institucije bi trebalo da se staraju o osnovnoj dobrobiti svih stanovnika. Kao neko ko se već dvadeset godina nalazi u političkom vrhu, ko je zauzimao različite visoke položaje tokom tog perioda, Vučić ne samo da ne prepoznaje sopstvenu krivicu za situaciju u kojoj se građani danas nalaze, već i potpuno previđa da njegova sadašnja pozicija podrazumeva odgovornost za poboljšanje položaja radnika, poboljšanje sadašnje situacije u privredi i stvaranje povoljnije situacije na tržištu rada u

budućem periodu. Prebacivanje krivice na lenje Srbe, koji bi trebali da slede primer vrednih Švajcaraca, ne samo da predstavlja iskrivljavanje i potpuno pogrešno tumačenje dubokih društveno-ekonomskih problema, već u sebi sadrži određenu dozu autošovinizma koja se ni na koji način ne može smatrati polaznom tačkom za konstruktivan pristup problemima bilo kog društva.

Usled nedostatka izbora ogroman deo zaposlenih u Srbiji primoran je da se bavim onim što bi moglo da se opiše kao prekarni rad, a što podrazumeva različite vrste nesigurnog rada, nestalnog rada, povremenog ili privremenog rada, honorarnog rada, freelancing-a, samozaposlenja, nedovoljno ili neredovno plaćenog rada, rada na određeno vreme, rada sa nepunim radnim vremenom, rada na sivo - bez zdravstvenog, socijalnog i penzionog osiguranja i slično.

Sam izraz prekarni rad dolazi od latinske reči precarius koja znači nesiguran, ili neizvestan. O prekarnosti rada je počelo da se govori u Francuskoj sredinom prošlog veka, da bi tokom osamdesetih i devedesetih godina termin ušao u širu upotrebu. Čuveni francuski sociolog Pijer Burdije je, na primer, pisao o prekaritetu kao fenomenu koji postoji svuda, ne samo u privatnom sektoru, već i u javnom, objašnjavajući ga pri tom kao deo jednog šireg modusa dominacije koji preko nesigurnosti i straha primorava radnike na potčinjenost. U XXI veku termini prekarni rad i prekarizacija postaju sve više prisutni i u engleskom govornom području, a britanski ekonomista Gaj Stending objavljuje dve knjige koje se bave prekarizacijom, opisujući ga kao novu opasnu klasu koja se nalazi u procesu nastajanja. Izraz prekarizacija, koji je nastao spajanjem termina prekarnost i proleterijat, trebao bi da označi posebnu klasu radnika koji se bave različitim vrstama nesigurnih i neredovnih poslova, ali je teza o prekarizaciji kao kvalitativno novom fenomenu i posebnoj klasi naišla na veoma oprečne reakcije u akademskim krugovima. Tako je na primer Noam Čomski isticao da prekarnost nije vezana samo za današnje vreme, već da je tokom najvećeg dela istorije kapitalizma položaj radnika karakterisao veliki stepen nesigurnosti i nestabilnosti. Radnici u evropskim fabrikama sredinom XIX veka, o kojima je pisao Marks, predstavljali su takođe

potrošnu robu, nisu imali pravo da se udružuju u sindikate, niti gotovo bilo kakvu vrstu socijalne zaštite, a tek su decenije krvavih i upornih borbi dovele do osvajanja određenih radničkih prava. Organičenje radnog dana na osam časova, ukidanje dečijeg rada i pravo na radničko udruživanje osvojeni su na veoma mukotrpan i težak način, a dugi niz revolucija, protesta, štrajkova i organizovanog otpora eksploataciji doneo je radnicima određeni skup prava koja su već 1948. godine postala deo Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima koju je usvojila Generalna skupština UN. Ovom deklaracijom definisano je da svako ima pravo na rad, pravične uslove rada, zaštitu od nezaposlenosti, sindikalno udruživanje, ograničenje radnog vremena, povremeni plaćeni odmor, kao i da svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu. Tokom relativno kratkog istorijskog perioda od nekoliko decenija nakon Drugog svetskog rata pa sve do poslednje dve decenije XX veka stanovnici određenog broja socijalističkih zemalja i razvijenih kapitalističkih zemalja koje su usvojile koncept „države blagostanja“, živeli su u društvima koja su svima garantovala pravo na dostojanstven rad. Dostojanstven rad bi se mogao opisati kao rad koji je bezbedan, stabilan, koji ne vređa integritet ljudske ličnosti i koji obezbeđuje zaposlenom dovoljno sredstava za dostojanstvenu egzistenciju, kao i dovoljno slobodnog vremena za odmor i lični razvoj van radnog mesta. Međutim, sa pojavom neoliberalnog kapitalizma, a posebno nakon sloma socijalističkog sistema u istočnoj Evropi, karakter rada i položaj radnika u većini zemalja ubrzano se menja. Neoliberalne reforme i tranzicija dovode do sve veće prekarizacije rada, kompanije iz društvenog sektora se privatizuju, nezaposlenost raste, a pravna regulativa koja štiti prava radnika sve više slabi. Tokom ovih procesa ne samo da položaj radnika postaje sve teži i neizvesniji, već postaje jasno da država pre svega štiti interese velikih kompanija i njihovih vlasnika, a da se sve manje brine za opštu dobrobit svih svojih građana. U procesima tripartitnog pregovaranja uloga države ranije je bila da pomaže u

postizanju sporazuma između poslodavaca i sindikata, ali se sa vremenom ona sve očiglednije stavlja na stranu poslodavaca. Političke stranke i radničke organizacije koje su tokom druge polovine XX veka postepeno depolitizovane sve manje su u stanju da zastupaju interese radnika, penzionera, nezaposlenih i najširih slojeva društva, tako da obični građani postaju marginalizovani, ostavljeni bez mogućnosti da suštinski učestvuju u političkom životu, samo sa iluzijom potencijalnog uticanja na donošenje važnijih odluka, koja se ogleda u prostom zaokruživanju jednog od brojeva na glasačkom listiću svakih nekoliko godina.

Građani koji su razočarani u različite korumpirane organizacije i institucije osećaju da su ostavljeni da se snalaze sami za sebe. Svako se tada bori samo za sebe i za očuvanje sopstvenih interesa i interesa svoje porodice, pri čemu se ti interesi vrlo često svode na puko preživljavanje i podmirivanje osnovnih potreba od meseca do meseca.

Kapitalističko tržište predstavlja osnovni regulator svih društvenih kretanja, a princip konkurencije koji dominira u okviru njega se zatim prenosi i na sve ostale sfere društvenog života. Kompanije predstavljaju konkurenciju jedna drugoj na tržištu, države se takmiče na međunarodnom nivou, obični ljudi su konkurencija jedni drugima u borbi za dobijanje posla, a zatim i za zadržavanje posla i eventualno napredovanje u hijerarhiji. Konkurencija i takmičenje se promovisu još od početka školovanja, a posebno su očigledni u visokom obrazovanju gde borba za budžetska mesta od studenata pravi rivale, umesto kolega i prijatelja. U ovakvoj borbi svih protiv svih, čovek je čoveku sve više vuk, umesto brat ili drug. Ljudi postaju sve pasivniji i sve pesimističniji, očajanje prevladava u velikom delu stanovništva, a svako ima snage uglavnom samo da se bori za svoje parče hleba i svoje mesto pod suncem.

Ono što je bitno da se istakne jeste da je situacija veoma slična u Srbiji kao i u najvećem delu sveta. Razlike između zemalja naravno postoje, i često su veoma velike, ali izvor problema je svugde isti i nalazi se u temeljima dominantnog sistema. Prekarizacija predstavlja globalnu tendenciju, samo što je kod nas možda još izraženija i bolnija nego u bogatijim državama. Termini prekarnost, prekarni rad, prekarizacija i

prekarijat u našoj sredini i dalje se relativno nepoznati i veoma retko se mogu sresti u medijima ili u akademskom diskursu. Same ove reči možda nisu bitne, kao i sve ostale reči zamenljive su i nemaju neki imanentni značaj, ali njihovo odsustvo u javnoj sferi u stvari najbolje pokazuje koliko se problemi nezaposlenosti, siromaštva, položaja radnika i nesigurnosti rada sistematski zanemaruju. Stanje relativne sigurnosti i stabilnosti u kome su živele prethodne generacije danas deluje kao daleki san, koji se predstavlja kao nešto o čemu nije više pristojno pričati. Isto tako nije poželjno pričati ni o problemima radnika koji danas postoje, osim ako se to radi povremeno u obliku senzacionalističkih ili tugaljivih priča. Sadašnja situacija u kojoj se naše društvo nalazi se uglavnom prećutno predstavlja kao jedina moguća, kao nešto što nema alternativu i protiv čega se ne vredni boriti. U javnosti se dubinske analize suštinskih društvenih problema pojavljuju samo kao eksces, a retke rasprave o mogućim rešenjima ovih problema se utope i nestanu u moru trivijalnosti. Umesto da se bave pitanjima koja muče većinu ljudi, mediji ih zasipaju različitim pobedama na teniskim turnirima, estradnim skandalima, rijaliti emisijama i banalnim dnevnopolitičkim prepucavanjima. Slično kao i u antičkom Rimu, vladajući slojevi se koriste metodom „panem et circences“, odnosno „hleba i igara“, samo sada bez hleba.

Prekarni radnici su desocijalizovani zato što se na poslovima ne zadržavaju dovoljno dugo da bi uspostavili čvršće veze sa svojim kolegama. Slobodnog vremena imaju sve manje, jer rade dva ili tri posla, ili su zauzeti prekovremenim radom, pa samim tim nemaju ni dovoljno vremena da se udružuju u borbi za svoja prava i da budu politički aktivni. Pod stalnim pritiskom ucene od otkaza radnici uspevaju da brinu samo o svojoj egzistenciji i nemaju previše slobode da prave dugoročne planove, ili da preispituju svoj položaj u društvu. Jedini način da se ovo prevaziđe jeste da se radnici udružuju, da se stvaraju različite mreže solidarnosti, da se širi svest o korenima postojećih problema i da se politički život postepeno demokratizuje tako što će se radnici, nezaposleni, samozaposleni, studenti, penzioneri i zemljoradnici izboriti za pravo da dobiju stvarne

predstavnik svoje interese u političkim strankama i državnim institucijama.

O prekarizaciji i prekarijatu je potrebno govoriti iz više razloga: zato što se na taj način ukazuje na probleme koji imaju široke i dugoročne posledice; zato što se tako pokazuje da su ovi problemi zajednički radnicima u Srbiji i radnicima u drugim delovima sveta, radnicima iz javnog i onima iz privatnog sektora, mlađim i starijim, niskokvalifikovanim i obrazovanijim; kao i zbog toga što se analiziranjem ovih problema otvaraju vrata za organizovanu borbu protiv njihovih uzroka. Svest prekarnog radnika da nije usamljen, da njegove muke dele ljudi iz drugih gradova, drugih zemalja i drugih profesija prvi je korak za borbu protiv postojeće situacije. Kada se umesto principa konkurencije i sebičnosti kao vodilje uzmu solidarnost i zajedništvo postaće moguće graditi različite mreže otpora i različite načine suprotstavljanja iskorišćavanju radnika. U postojećem poretku većina ljudi se nalazi u veoma teškom i nezavidnom položaju, ali u onom trenutku kada pojedinci i grupe počnu da se udružuju radi borbe za zajedničko dobro, kada ljudi postanu svesni da se protest ili štrajk određenog sindikata ne tiče samo samo interesa jedne grupe radnika, već da se na taj način indirektno brane prava svih radnika, kada različite organizacije, grupe i pojedinci počnu da izlaze na ulice da bi međusobno podržavali pojedinačne borbe, tada će promene postati ne samo moguće već i neizbežne.

Autor je filmski radnik, asistent na Beogradskoj poslovnoj školi